

РАДМИЛО Б. ЈОВАНОВИЋ

ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ И ТИПОВИ НАСЕЉА АЗБУКОВИЦЕ

У в о д

Област Азбуковица, у западном делу СР Србије, је саставни део Подрињско-Колубарске међуопштинске регионалне заједнице (или Региона северозападне Србије). Налази се у југозападном делу региона и граничи се: са североистока са Ваљевском Подгорином, на истоку са облашћу Црне Горе, на југу и југозападу (реком Дрином) са СР Босном и Херцеговином и на северу са Јадром и Рађевином.

Повољност географског положаја се значајно мењала са променама друштвено-историјских прилика и на њу су, без обзира на јаку тенденцију изоловања, најмањи утицај вршили физичкогеографски услови.

О постојању прееисторијског живота говоре остаци нађени у Љубовији и Лоњину (1, 23; 2, 10). У античко доба овај простор је кроз експлоатацију рудишта олова и бакра и саобраћајно повезивање провинција имао значајну функцију (о чему такође говоре налазишта из овог периода) у римској империји (1, 119; 2, 22; 3, 113). У време формирања средњовековних словенских држава па до пада Деспотовине 1459. године Азбуковица је очувала свој значај (4, 43; 5, 51). У доба владавине Турака област постаје и значајан стратешки чвор у повезивању Босанског и Београдског пашалука, очувавши функције из претходних времена, о чему говоре бројни остаци путина и фортификационих објеката, међу којима се својом величином и значајем истиче град Сокол (2, 55; 5, 169; 6, 42). Ослобађањем Србије од власти Отоманског Царства Азбуковица долази у периферни положај прво као граница турским поседима у Босни, а касније и као граница према Аустроугарској монархији. Као последица оваквог положаја и незаинтересованости друштвеног слоја на власти, у време првобитне акумулације капитала, долази до стагнације и назадовања привредног живота (4, 148—179), који се свео искључиво на екстензивну пољопривреду, и затварања ове области. Неразвијена путна мрежа и периферни положај у односу на привредне токове утичу на даље опадање Азбуковице у доба Краљевине Југославије. Током социјалистичке епохе учињени су значајни напори на преображају лика и побољшању повезаности ове области изградњом дринског пута савременог коловоза (север — југ), реконструкцијом саобраћајнице Ваљево — Љубовија (исток — запад) и обнављањем моста на Дрини који повезује Азбуковицу

са централном Босном. Развијање путне мреже и оживљавање привредних потенцијала у рударству, као и стварање нових у индустрији, доприносе побољшању географског положаја и повезивању са ширим географским целинама, али је овај процес недовољно одмакао да би се превазишле бројне слабости наслеђене из претходног периода тако да Азбуковица спада међу неразвијене и функционално слабо повезане области СР Србије.

Географски положај насеља

Азбуковица је највећим делом брдско-планинска област са веома мало (испод 10%) заравњеног земљишта, у инудационој равни реке Дрине и њених највећих притока.

У свом раду „Соколска Нахија“ Љуба Павловић је дао веома успелу класификацију положаја насеља ове области, те ћемо користећи њене основне поставке сагледати савремену ситуацију и утврдити доминанте утицаје на распоред. (7, 312—324).

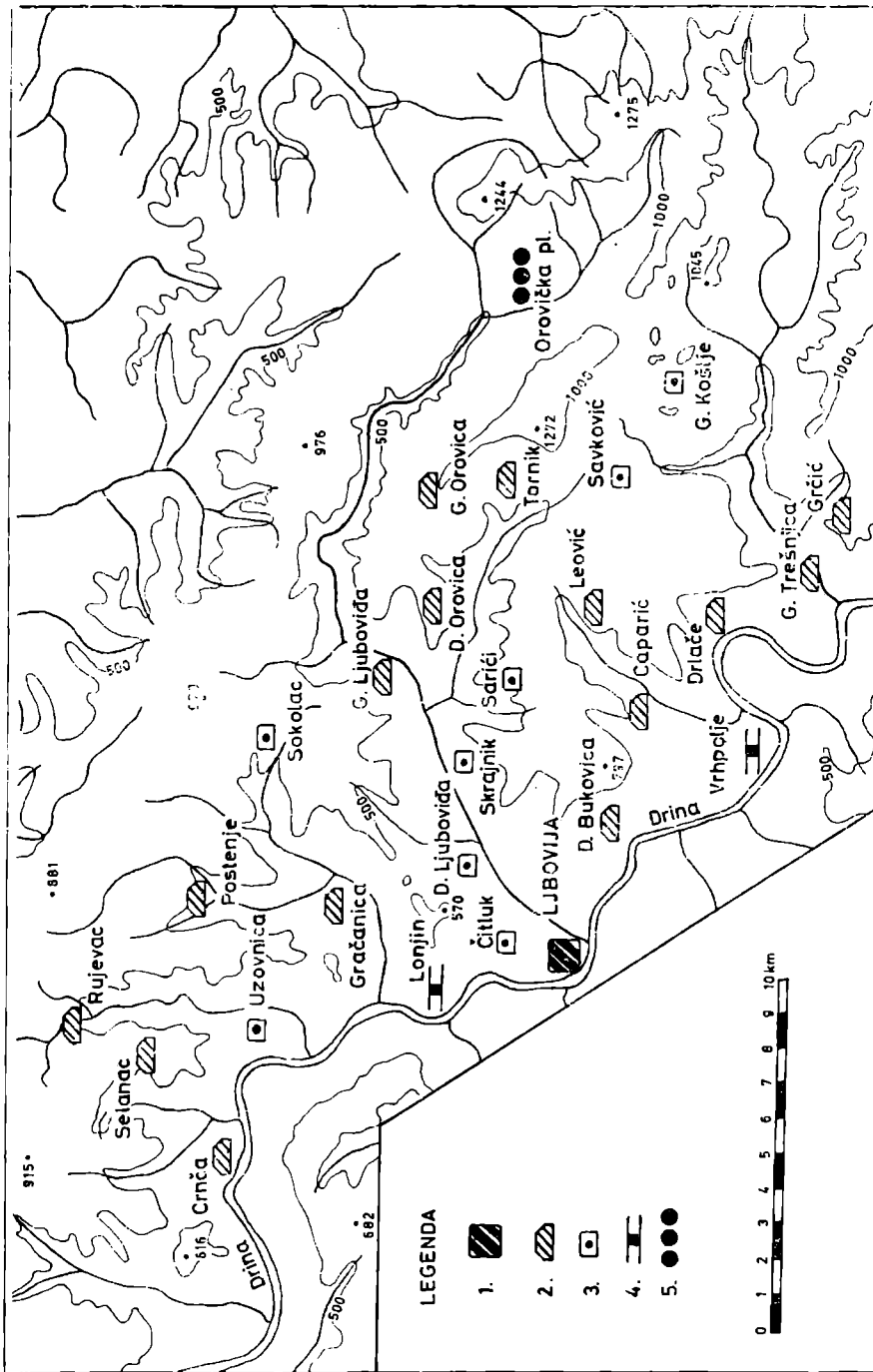
У долини реке Дрине и њеном најнепосреднијем брдском залеђу, који чине најнижс делове области, као и најнижим терасама и плавинама већих притока налазе се највећа и најразвијенија насеља области: Љубовија, Лоњин, Врхпоље, Црнча, Узовница, Читлук, Доња Буковица, Дрлаче и Горња Трешњица. (Карта 1).

Другу зону концентрације насеља чине савремени и замрли рудници на контакту магматита и виших кречњачких серија и то су: Леовић, Горња Оровица, Постење, Рујевац и Селанац (Карта 1). Овде се јављају најстарије насеобине у Азбуковици. У њима су куће лоциране испод крашких облука, близу рудника и око извора и врела, а оне новије ближе су важнијим путевима (8).

Крас у Азбуковици није потпуно развијен, али захвата знатне површине (9, 13—20). Бројна су села на овом терену: Горње Кошуље на Пашиној равни; Дрлаче, Савковић и Торник око маленог крашког поља Бошковац; Оровичка Планина, Доња Оровица и Горња Љубовића на кршу разбијеном горњим током и притокама реке Љубовиће и Соколац и више махале Постења које залазе у красну површ Пољане (Карта 1). Куће су овде као и некада на заравнима ван речних долина, по ободу крша и вртача, а ближе ретким изворима.

Засебну групу чине насеља на око 600 метара надморске висине и на нормалним вододрживим теренима. Овде су многе махале већ поменутих села. У њима су куће око извора и у долинама мањих потока, као и на косама које се спуштају ка реци Дрини. Ово је област најзначајнијих промена са изразитим пресељавањем ка важнијим путевима (10, 94—96).

На теренима изнад 850 метара надморске висине јављају се ретки засеоци и раселице крашких села Торник, Савковић, Горње Кошуље и Оровичка Планина настали из повремених сточарских станишта (Карта 1). Данас се ови делови насеља постепено смањују, нека од њих су и сасвим нестала, осим оних у којима су старачка домаћинства и неколико домова који су променили функцију у повремена сточарска станишта (8).

Карта 1. Распоред и типови насеља Азбуковице: 1. Варошица, 2. Старовлашка са збијеним махалама, 3. Старовлашка са разређеним махалама, 4. Ушоррена, 5. Састим разбијена

У пределима изнад 1000 метара надморске висине никада није било насеља, већ само шуме и голети.

Географски микроположај и типови насеља

Љубовија је варошица (11, 53) и административни центар истоимене општине. На овоме месту је од 1897. године када је пресељена после катастрофалне поплаве реке Дрине у којој су страдале готово све куће на старој локацији, која је била 600 метара низводно у пољу Добрић (7, 496). Насеље се развило око чаршије, која је лоцирана са обе стране старог дринског друма, на дужини од око 470 метара. Централни и уједно најстарији делови леже на терасама река Дрине и Љубовиће. Ширењем насеље је преместило реку Љубовићу и данас се развија на обе обале и терасама уз речну долину. Изражен је и процес изградње, нарочито индустрије, у инудационој равни реке Дрине и на најнижим деловима плавине реке Љубовиће, као и ширење насеља око савременог дринског пута ка локацији старе Љубовије (8). По типу она још увек припада ушореним друмским варошицама, мада се јавља тенденција усложњавања уличне мреже нарочито изражена у централним деловима насеља.

Црнча је старо рударско село (4, 148—179; 6, 42; 7, 484) са засеоцима који се простиру подно Мачковог Камена па до реке Дрине. У селу је десет махала. Вранчић и Надпоље су уз дрински пут ушорене махале са низом кућа око друма и на перлону поља и најниже терасе реке Дрине. Доња Врањача је у изворишту потока који се улива у Дрину. Бркићи су махала на развођу двају мањих потока притока Дрине. Горња Врањача је на равођу подно Костића брда. Вујановићи испод Липника леже на косама истоименог брда ка реци Акути. Липник је у изворишту и дуж развођа двају потока под Липником. Коларица је махала на косама Липника ка Коларићкој реци. Крупина је стара рударска махала на развођу и на косама између Крупинске и Коларичке реке. Селични До је планинска махала уз мањи поток притоку Велике Реке. Насеље је без обзира на изражен процес пресељавања у делове насеља поред дринског пута (Вранић и Надпоље) сачувало, нарочито у свом брдско-планинском делу карактеристике старовлашког типа са разређеном насеобинском структуром и пространим махалама. Засеоци уз дрински пут имају све карактеристике ушорених насеља и у њима су есконцентрисане све значајније функције насеља.

Селанац је село на старим римским рудиштима (4, 148; 7, 482) с обе стране реке Крупине. Насеље чини девет махала. Мићићи су у изворишној челенки Селеначке реке. Митровићи су махала на коси уз извориште мање притоке Селеначке реке. Суботићи су у изворишној челенки Мирјев потока. Вашариште је збијена махала на развођу. Поповићи су на развођу и косама ка поповићкој реци. Велики Мајдан и Секулићи леже у долини Крупинске реке. Мустафићи су на косама које се спуштају ка Крупинској реци. Пановићи су на косама и терасама реке Дрине. Насеље је старовлашког типа са очу-

ваним махалама у којима је изразитија концентрација кућа. Нагли развој доживљава заселак Велики Мајдан што је везано за оживљавање истоименог рудника. (8)

Рујевац је планинско село старих рударских фамилија (7, 479). У њему је девет махала. Митрићи, Петаковићи, Подрид и Кржавци су у амфитеатралном проширењу изворишне челенке Рујевачке реке. Јовићи и Ракићи су лоцирани у изворишној челенки Ђеловачке реке. Панићи су на косама ка Рујевачкој реци. Павловићи су у изворишту мањег потока притоке Рујевачке реке. Ђеловци су разбијена махала на косама и терасама Рујевачке реке. Насеље представља добро очуван пример старовлашког типа села са махалама изралим око језгара патријархалних задруга (8).

Узовница је село око средњег и доњег тока реке Узовнице. Насеље се састоји од четрнаест махала. На косама околних брда ка Узовничкој реци су: Брзићи, Старо Село, Мејићи, Велеш, Узовница и Цвијановићи (Васарићи). Јелав је пространа махала настала из више језгара и лежи на косама мањих притока Узовничке реке. Марковићи су мањи засеок на развођу двају мањих потока притока реке Узовнице. На косама брда које се спуштају ка реци Дрини су: Ђурићи, Пуцари и Вучевићи. Махала Тепавац је делом на косама Илиног Брда које се спуштају ка реци Дрини, а делом у алувијалној равни исте реке. Полићи и Крсмановићи су два засеока уз дрински пут. Оба су ушореног типа са два реда кућа. Један је двадесетак метара од главног пута, а други на прегибу поља и најниже терасе реке Дрине. Насеље је старовлашког типа са махалама које су или веома смањене или разређене (8), што је последица великог пресељавања из виших у гределе око дринског пута. У свом најнижем делу насеље је збијено и ушорено.

Постење је планинско село око рудишта олова, а у горњем и средњем току Постењске реке. У њему је двадесетједна махала. У изворишту Вртачке реке су: Ибрићи, Танасићи и Томићи. Близу ових испод Драгишиног остенака, а на косама Вртачке реке су: Богдановићи, Селани и Живановићи. Средишњи део насеља чине: Михајловићи на коси ка Вртачкој реци; Јовановићи уз пут Љубовија — Крупањ; Симићи, Тадићи и Склоп испод кречњачког облук Соколовине у долини и на терасама Рудне реке. Горице су планинска махала у изворишној челенки притоке Лазанске реке. На косама које се спуштају ка Постењској реци су: Рамићи, Берновато, Полићи, Ђокићи и Стриц (Митровићи). На косама које су спуштају ка Соколској реци леже Горњи и Доњи Тартићи. Махале Секулићи и Писице лоциране су на развођу Соколске и Постењске реке. Постење припада старовлашком типу насеља са бројним махалама. Задњих година изражена је тенденција пресељавања и повећања концентрације насеобинских објеката око пута Љубовија — Крупањ у средишту села (8).

Соколац је планинско село настало нарастањем и издвајањем заселака Горње Љубовиће, а на темељима некада муслиманских насеља у близини тврђаве Сокол. У њему је седам махала. Лазе су на косама Врањаче ка Соколској реци. Шип је на косама Калкана ка Шипљанској реци. Тадићи су у изворишној челенки Козланске реке.

На развођу Козланске реке и њене мање леве притоке лежи махала разрђене структуре Петровићи. Савићи су мали заселак подно града Сокола у долини Козланске реке. Аџићи су у долини мањег потока притоке Соколске реке. Миловановићи (Пиперићи) су мали заселак (пет кућа) у долини Соколске реке. Насеље је старовлашког типа са махалама које су због тешких услова за живот у овом врлетном планинском крају или смањене или разбијене (8).

Грачаница је село око доњег тока Постоњске и дуж целог тока Грачаничке реке. У насељу је дванаест махала. Ракићи, Симићи и Спасојевићи су на косама брда које се спуштају ка Постоњској реци. Ђерићи, Степановићи, и Спасојевићи, Ђукановићи, Нешковићи и Милошевићи су на косама које падају ка Грачаничкој реци. Закућани су на косама Китња које се спуштају ка Закућанском потоку. Виши делови ове махале су сасвим разбијени, као код планинских насеља. Алуга и Осоје су веома разбијене махале код којих се више не виде иницијална језгра те су ближе разбијеном типу, а леже на косама које се спуштају ка Грачаничкој реци. У целини, насеље је старовлашког типа, али је у једном делу махала изражен процес удаљавања сродничких кућа и оне дају овим деловима села изглед сасвим разбијеног насеља. (8).

Лоњин је село на најнижој тераси и у алувијалној равни реке Дрине, а највећим делом око дринског пута. Насеље је ушореног типа. Преовлађују куће на двадесетак метара око дринског друма. Има и други ред кућа, раније грађених, који је на прегибу најниже терасе и поља. Део Лоњина је и Стара Љубовија ушорено насеље уз дрински пут (8).

Читлук је село у доњем току реке Љубовиђе, а у непосредном суседству општинског центра Љубовије. У њему је веома измењен старовлашки тип тако да су махале на десној страни слива реке Љубовиђе сасвим разбијене, а на левој се могу препознати две: Бубњава и Гледеће. Куће су на вишим теренима на косама и развођима поточића, а у нижим на терасама реке Дрине и Љубовиђе. Читлук се све више просторно и функционално повезује са Љубовијом. (8)

Доња Љубовића је село на десној страни доњег дела слива реке Љубовиђе, а у близини варошице Љубовије. У њој је девет махала. На косама десних притока реке Љубовиђе су веома разређене, и на терену једва препознатљиве, махале: Ковачевићи, Станишићи, Брђани, Поповићи, Ђурићи и Живановићи. Једна је нешто збијенија махала, на косама које падају ка реци Љубовићи, са именом Милутиновићи. Уз пут Ваљево — Љубовија су Рајновача и Ђукићи и код њих се јавља ушоривање кућа уз друм и прегибе најнижих тераса. Насеље је веома измењеног старовлашког типа у коме су разбијене махале, подизањем шљивика на окућници, са изразитијом концентрацијом кућа и формирањем центра насеља покрај поменутог пута (8).

Горња Љубовића је саско насеље у средњем току реке Љубовиђе, а подно превоја Прослопа којим пролази пут Љубовија — Ваљево. У њој су махале: Миловановићи испод облукa Турски Камен у изворишту потока Козловца; Крмачко Брдо на косама ка Козловач-

ком потоку; Бобовиште, Татићи, Спасојевићи и Ђорђићи на косама које се спуштају ка реци Љубовићи и Севићи уз пут Ваљево — Љубовија и око окуке реке Љубовиће. Овај део насеља има све карактеристике старовлашких насеља са махалама, док је у кршевитом и планинском делу испод Висибабе и ка Прослопу село сасвим разбијено (8).

Доња Оровица је село чији је атар ограничен на: западу реком Љубовићом, југу Оровичком реком, истоку Пресечком узвисином и северу Висибабом. Махале Ђукићи, Степановићи и Товиловићи су на косама брда које се спуштају ка Оровичкој реци. Центар насеља је на развођу дуж Оровичког брда, а између Оровичке реке и Пегничког потока. Гајићи и још две мање махале леже на странама долине Дубоког потока. Село је у врлетном планинском крају припада старовлашком типу са махалама које су на вишим теренима нешто разбијеније. Изразита концентрација кућа је у центру насеља. (8)

Скрајник је некадашњи део села Доње Буковице. Нарастањем двеју махала Скрајник, на страни долине Скрајничке реке, и Дрмник, на косама брда ка реци Љубовићи. Припада старовлашком типу са збијеним махалама на нижим теренима и веома разређеним структуром несеобинских објеката на вишем планинском земљишту. (8)

Сарићи су такође били део села Доње Буковице. Настали су издвајањем махала Сарићи, на развођу Сарићког потока и Оровичке реке, Илићи, са локацијом на истој греди, и Смиљен и Русимовац, разбијене структуре кућа на косама које падају ка Оровичкој реци. Насеље је делом измењеног старовлашког типа са разређеним махалама. (8)

Цапарић је село настало издвајањем седам махала из насеља Горња Буковица. Јеловци, Јермовићи, Вршић, Горњи и Доњи Цапарић су на косама брда које падају ка Буковичкој реци. Шапари и Делићи леже на странама долине Грабовичке реке. Насеље је старовлашког типа са махалама израслим око језгара породичних задруга. (8)

Доња Буковица је село на висовима око Немића изнад реке Дрине и делом у алувијалној равни, а узводно од варошице Љубовије. Махале Бабин, Миловановићи и Обарак, на косама брда ка Бабином потоку, јављају се у низу и најзбијеније су у Азбуковици. Поднемић је разбијен заселак настао срастањем већег броја мањих махала у брдовитом крају подно брда Немића. Куће су у њему на косама и на развођима, а ван долина бројних потока. Дубоко се пружа уз дрински пут (где је изразит процес ушоравања), а делом залази уз потоке у брдско земљиште испод Лукиног виса. Махала Грабовица је на излазу Грабовачке реке у Буковичко поље покраје реке Дрине. Насеље је старовлашког типа са махалама и у њему су веома изражени пресељавање у ниже пределе и ушоравање око дринског пута. (8)

Врхпоље је село око дринског пута, у Буковичком пољу уз реку Дрину и у брдском залеђу око висова Риђови и Јеловац са обе стране Буковичке реке. Махале Рогата, Стрмићи и Латковићи су издужене и јако разбијене, леже на косама двају мањих потока и долине Буковичке реке. Уз дрински пут насеље је ушорено, на дужини

од око 4 километра. Доста је изграђено и у Буковичком пољу (део насеља са називом Камењача и три иницијалне групе кућа ка Ади). Насеље је веома измењеног старовлашког типа који се готово у целини трансформисао; у планинском залеђу у разбијен и уз реку Дрину у ушорен. Изградња у Буковичком пољу води усложњавању уличне мреже тако да су перспективе развоја насеља да у најскорије време промени садашњи изглед и прерасте у збијено насеље са сложеном мрежом улица знатне. (8).

Дрлаче су село на брдско-планинском земљишту и пружају се од Рамне Горе на северу до окуке реке Дрине код Тегаре на југу. Део насеља, који је на красу, око Забрђа, Вртача и Жуте Стене сасвим је разбијен, а куће су око вртача и извора. Махале Аћимовићи, Јеловац, Лукићи, Живковићи, Тешћи, Миличићи, Озорци, Гуње и Војина леже на косама брда које се спуштају ка мањим притокама реке Дрине. У извориштима и на косама брда ка притокама реке Трешњице леже Локве, Јовићи, Забрђе и Бијела. Тадићи и Западе су два засеока уз дрински пут у којима је отпочело ушоравање кућа, али није до те мере одмакло да би им дало изглед типски ушорених насеља. Село је, у целини гледано, старовлашког типа са добро очуваном махалама. (8)

Леовић је село у изворишном делу слива Буковичке реке. У њему је седам махала. Јовичићи су у изворишној челенки Грабовачке реке. Дубраве и Крстићи леже у изворишној челенки потока Виђишта, а Село, Јевтићи и Гаревине у челенки Валетићког потока. Валетићи су велика махала на развођу Валетићког и Јеловачког потока. Насеље је старовлашког типа са махалама и израженом концентрацијом кућа у средишту села. (8).

Горња Оровица је село у врлетима између реке Љубовиће на северу и Оровичке реке на југу. Насеље је у свом делу који се спушта ка реци Љубовићи сасвим разбијено. Од Бандере ка југу на развођима потока, десних притока Оровичке реке су махале Ранковићи, Петровићи, Томићи, Новаковићи, Бујчићи и Вајићи. У изворишној челенки потока Скакавац, притоци Оровичке реке, су Петаковићи. Село је старовлашког типа са махалама које су настале око језгара патријархалних задруга. (8)

Торник је село подно врха Торничке Бобије, а ка изворишту Оровичке реке. Махала је осам док је мањи број кућа расут по планинским обронцима до 980 метара надморске висине. Максићи, Алексићи и Стајчићи су на косама узвишења које се спуштају ка Оровичкој реци. Николићи, Матићи, Весићи, Јефтићи и Јанићи су у изворишној челенки Оровичке реке. Насеље је старовлашког типа са махалама, а у свом највишем делу је сасвим разбијено и пореклом од повремених сточарских станова. (8)

Савковић је планинско село у горњем току реке Требуче и највећи део му је на кречњачком и кршевитом земљишту. У њему се издвајају два краја: Доњи Савковић разбијена махала у изворишној челенки једне мање притоке реке Требуче (на око 800 метара надморске висине) и Горњи Савковић који се састоји из две махале Тадићи и Томићи које леже у изворишној челенки реке Требуче (на око 750

до 880 метара надморске висине). Ван овог централног дела насеља су махале Радојчићи и Провалија које леже на двома заравнима у кањонској долини реке Требуче. Насеље је старовлашког типа са разбијеним и пространим махалама. (8).

Оровичка Планина је као што се из топонима види планинско село. Лежи на обронцима Торничке Бобије који се спуштају ка горњем току реке Љубовиће. Насеље је сасвим разбијено и без махала, којих никад није ни било. Куће су разбацане по планинским странама и око левих притока реке Љубовиће. Нешто је већа концентрација насеобинских објеката у долини споменуте реке. Најниже куће у селу су на око 400 метара надморске висине, а највише на око 880. (8)

Горње Кошуље је планинско село на крашкој површи Пашина Раван — Плоче подељено дубодолином реке Сушице на источни и западни део. Западни део је углавном разбијеног типа са кућама око повремених токова и извора. Куће су овде између 650 и 910 метара надморске висине. Јављају се и две махале: Мирош у близини јаког врела и Постење на косама брда ка реци Трешњици. Источни део је пространији и са већим бројем махала. Граб, Разбојиште, Врело, Водице, Змајевац и Радојевићи су на косама које падају ка реци Сушици, а око извора и врела. Матићи и Прокићи су две махале на нагибу крашке заравни ка реци Трешњици. Село је старовлашког типа, на красу, са пространим махалама код којих највише куће иду и до 100 метара надморске висине. (8).

Горња Трешњица је село у доњем току реке Трешњице. У њој је седам махала. Центар насеља који је уједно и његов посебан део лежи у долини реке Трешњице. Јелашине, Присоје и Рубежића су на косама брда које падају ка поменутој реци. Крижевац је на обронцима брда која се спуштају ка реци Дрини. Дона је заселак развучен око дринског пута у коме су куће удаљене те се не може говорити о ушорености. Заселак Ђуприја је на плавини реке Трешњице, а око раскршћа дринског и пута ка центру села. Насеље је старовлашког типа са махалама. (8)

Грчић је село испод отсека кречњачких висова на северу и реке Дрине на југу. У њему је девет махала. Саићи, Вујићи, Ракљача, Поточари, Поповићи и Забрдо су збијене махале на косама брда и странама долина мањих потока. Ковачевићи и Немчевићи су нешто разређеније структуре, а леже на странама долине Мале реке притоке Трешњице. Ђорђевићи су у изворишној челенки Мале реке. Насеље је старовлашког типа са махалама које су овде најбоље очувале свој изглед у односу на друге у Азбуковици. (8)

Закључак

Азбуковачка села су махом старовлашког типа са махалама, које су велике, лоциране на присојним странама, не особито збијених кућа и са великом окућницом. Осим овог најчешћег типа јављају се и други који представљају или његове варијетете или квалитетно но-

ве облике организације насеља. На планинском земљишту око Торничке Бобије и на красу јављају се сасвим разбијена села као што су: Оровичка планина, део Горње Оровице, део Торника, део Горњих Кошаља и део Горње Љубовије. Настала из повремених сточарских станишта на врлетном земљишту нарастала су бројним раселицама, а готово никада око породичних језгара те се у њима нису ни формирале махале. Ушорена насеља (Лоњин, Врхпоље, део Црнче и део Узовнице) су производ савремених миграција и премештања локалног становништва (ближе комуникацијама. Главне факторе настанка ових насеља треба тражити у социогеографским и економскогеографским утицајима преображаја наше земље у послератном периоду. Као варијетет, првопоменутог, основног типа јављају се насеља у којима су махале толико разбијене да их је на терену тешко и препознати као што је случај са: Доњом Љубовићом, највећим делом Читлука и делом Врхпоља. Гајењем шљиве на окућници сродничке куће су се постепено удаљавале те је дошло до пејзажних промена и стварања специфичне руралне композиције насеља.

Перспективне промене типова и положаја насеља утврђене су Регионалним просторним планом северозапдне Србије. У њему је предвиђено постепено одумирање заселака са мање од 250 становника и усмеравање кретања становника ка основинама развоја (12, 107). Предвиђено је да насеље у југоисточном делу Региона буду до 100 становника, с тим да их буде већи број (12, 107).

Љубовија би у систему насеља Региона постала општински центар са функционалном и гравитационом сфером коју и данас покрива (углавном своју комуно) али са развијенијим економским потенцијалима (12, 107). Постојење, Доња Оровица и Врхпоље су предвиђени за центре заједнице села, са 1500 до 3000 становника (12, 108). Њихова функција би била да опслужују 5 до 8 сеоских насеља, на око 100 км², у изохрони од пола часа при доброј саобраћајној повезаности (12, 110). Најнижи ниво у овој хијерархији чине сеоска насеља која су, према оцени плана, разбијена и са много заселака те се у њима не може с обзиром на природне и створене услове очекивати веће укрупњавање и концентрација (12, 110).

Планом предвиђене промене указују на тенденцију пресељавања становништва из мањих у веће центре и из виших у ниже пределе. Овакв процес је увелико захватио Азбуковицу која је емиграционо подручје. Развој насеља, пре свега у функционалној сфери, има битан утицај и на демографска кретања отуда постоји опасност да се у колико прокламовани процес узме маха створе, у вишим пределима, популације пустиње са низом негативних последица како економских тако и стратешко-одбрамбених. С тога је неопходно пронаћи такве привредне садржаје који ће задржати становништво у брдско-планинским пределима и зауставити изразит процес географских промена са негативним садржајем, а подстаћи оне који доприносе побољшању услова живота у постојећим насељима што се пре свега односи на туризам и интензивно сточарство.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. **М. и Д. Гарашанин:** Археолошка налазишта у Србији. Просвета Београд, 1951. године.
2. Археолошки споменици и налазишта у Србији. И Западна Србија, САНУ, Грађа, књ. IX, Археолошки институт, књ. 2, Београд, 1953. године.
3. **Г. Шкриванић:** Путеви у средњовековној Србији, Београд, 1974. године
4. **В. Симић:** Историјски развој нашег рударства. Београд, 1951. године.
5. **Х. Шабановић:** Босански Пашалук. Постанак и управна подела. Научно Друштво Босне и Херцеговине, Дјела, књига XIV. Одјељење исторјско-филолошких наука, књига 10, Сарајево, 1959. године.
6. **Г. Шкриванић:** Утицај рударства на развој путне мреже у XIV и XV веку на територији Србије. Посебан отисак из „Acta historico-oeconomica Iugoslaviae”, V/1978. Загреб.
7. **Љ. Павловић:** Соколска Нахија. Српски етнографски зборник, књига XLVI, Насеља и порекло становништва, књига 26. Српска Краљевска Академија, Београд, 1930. године.
8. Теренска испитивања аутера у оквиру пројекта „Насеља и порекло становништва Азбуковице” током 1980/81. године.
9. **Ч. С. Милић:** Крашке оазе Јагодње и Соколских планина. Зборник радова, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, књига 33, Београд, 1981. године.
10. **Р. Б. Јовановић:** Старосна структура становништва Азбуковице. Зборник радова, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, књига 33, Београд, 1981. године.
11. **Б. Којић:** Систематизација насеља Србије. Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Посебна издања, март 1973. године.
12. **Завод за економско и просторно пројектовање Шабац:** Регионални просторни план Северозападне Србије, Регионална привредна комора. Координациони одбор, Ваљево, 1976. године.

R é s u m é

RADMILO B. JOVANOVIĆ

SITUATION GÉOGRAPHIQUE ET TYPES DE L'HABITAT
D'AZBUKOVICA

En Azbukovica, région géographique située dans la partie occidentale de la RS de Serbie, prédominent les installations humaines (de type de Stari Vlah — selon la classification de J. Cvijić) qui sont caractérisées par les groupes de maisons apparentées qui sont disséminées sur les versants des collines locales et dans les bassins de réception des rivières et des ruisseaux qui ouvrent cette région montagnaise vers la principale voie de communication le long de la rivière de Drina.

Le processus prononcé des changements géographiques qui se produisent sous l'influence des facteurs socio-historiques (avant tout, de géographie économique) se reflète aussi dans le changement des types des installations humaines qui perdent leur ancien aspect et contenu et se transforment en villages à maisons agglomérés, alignées de deux côtés de la route principale ou bien en villages entièrement dispersés (chez lesquelles la dispersion des bâtiments de l'habitat est très marquée et où il n'y a pas de noyaux de concentration.

Les directions planifiées du développement prévoient le dépérissement d'un nombre considérable des installations humaines de moindre importance, surtout dans les terrains montagneux, ce qui ne peut pas être considéré comme justifié, puisque cela mène à la création des déserts démographiques. La perspective doit être recherchée dans le développement des potentiels économiques spécifiques (du tourisme et de l'élevage intensif) ce qui ranimerait les installations humaines presque éteintes et conserverait ces régions pour l'homme.